

GUID 5203

Имкониятҳои
ҳамкориҳои МОА дар
аудити созишномаҳои
байналмилалии
экологӣ

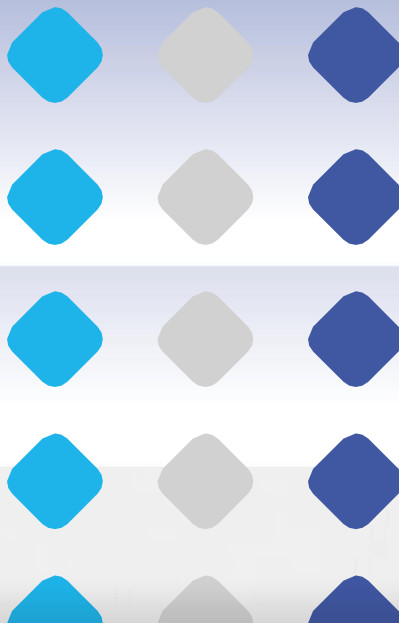
INTOSAI

Дастурамали INTOSAI аз
ҷониби Созмони
Байналмилалии Мақомотҳои
Олии Аудит (INTOSAI) ҳамчун
як қисми Эълумияи Касбии
INTOSAI нашр шудааст. Барои
маълумоти иловагӣ ба вебсайти
www.issai.org муроҷиат кунед

Ҳуҷҷати пешакӣ IFPP - ҳуҷҷати мазкур қабл аз таъсиси ҷаҳорҷӯби эълумияи касбӣ (IFPP) дар соли 2016 таҳия шудааст. Ҳамин тавр, он метавонад аз дастурҳои аудити INTOSAI, ки ба қарибӣ таҳия шудааст, фарқ кунад.

INTOSAI

INTOSAI, 2019

- 1) Аз ҷониби INTOSAI аудити шартномаҳои экологӣ дар соли 2001 ба тасвиб расидааст.
- 2) Ба доираи ISSAI ҳамчун ISSAI 5140 дар соли 2010 дохил карда шудааст.
- 3) Мухтаво таҷдиди назар ва номгузорӣ шудааст. "Чӣ гуна БДА метавонад дар тафтиши созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ дар соли 2016 ҳамкорӣ кунад."
- 4) Бо таъсиси Системаи Эъломияи касбии Intosai (IFPP), ки GUID 5203 номгузорӣ шудааст. - Имкониятҳо барои МОА дар ҳамкорӣ дар аудити созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ бо таҳрири таҳрир дар соли 2019.

GUID 5203 бо забони англисӣ дастрас аст.

Мундариҷа

Рӯйхати ихтисорот ва коҳишҳо	5
A. Муқаддима	7
B. Мақсад ва вазифаҳо	11
C. Мафҳумҳои умумӣ	12
Созишномаҳо / шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист	
Муайян намудани мафҳуми аудитҳои муштарак	13
D. Намудҳои аудитҳои муштарак	14
D.1 Аудитҳои параллелӣ	16
D.1.1 Таъриф	16
D.1.2 Бартарихо	16
D.1.3 Камбудихо	17
D.1.4 Ғайраҳо	18
D.1.5 Намунаҳои санҷишҳои муштарак / параллелӣ	18
D.2 Аудитҳои муштарак	20
D.2.1 Таъриф	20
D.2.2 Бартарихо	20
D.2.3 Камбудихо	21
D.2.4 Ғайра	22

D.2.5 Намунаҳои аудити муштарак	22
D.3 Аудитҳои мувофиқашуда	23
D.3.1 Таъриф	23
D.3.2 Бартарӣ ва камбудӣ	23
D.3.3 Намунаҳои амали ҷамоҳангшуда	24
D.4 Концепсияи мубодилаи дониш	26
E. Равишҳои ҳамкорӣ байни МОА	28
F. Марҳилаҳои санҷиши якҷояи шартномаҳои байналмилалӣ экологӣ	28
E.1.1 Қадами аввал - банақшагирии аудит	28
E.1.2 Қадами дуум - амалисозии барномаи аудит	31
E.1.3 Қадами сеюм - ҳисобот	34
E.1.4 Шаг четвёртый – Арзёбии санҷишҳо	35
E.2	
Нақши INTOSAI ва аудиторҳо-экологҳо дар гузаронидани аудитҳои муштарак	36
E.2.1. INTOSAI ҳамчун миёнарав	36
E.2.2. Нақши аудити экологӣ	37
E.3 Мубодилаи иттилоот	37
G. Методология	39
H. Нақш ва вазифаҳо	40

Рӯйхати ихтисорот ва коҳишҳо

ACAG:	Шӯрои аудиторони Австралия-Осиё БРО: Бонки Осиёгии Рушд
ADB:	Бонки Осиёгии Рушд
AFROSAI:	Мақомоти ойназорати молиявии кишварҳои Африка
ARABOSAI:	Мақомоти олии назорати молиявии Араб.
ASOSAI:	Созмони мақомотҳои олии аудити Осиё (АСОСАИ)
CAROSAI:	Созмони Олии мақомотҳои назорат дар Кариб (КАРОСАИ).
CBD:	Конвенсия оид ба гуногунии биологӣ
COMTEMA:	Комиссияи махсуси техникаи муҳити зист
CPA:	Аудити муштаракӣ самаранокӣ
DMS:	Шӯъбаи хадамоти метеорологӣ
EMAS:	Нақшаи идоракунии табиат ва аудити экологӣ (СПАОС)
EUROSAI:	Мақомоти олии аудит Аврупо (ЕВРОСАИ)
FSM:	Иёлотҳои Федеративии Микронезия
GAO:	Саридораи назорати буҷет
GEO:	Дурнамои глобалии экологӣ
IDI:	Ташаббуси рушди ИНТОСАИ
ИНКОСАИ:	Конгресси Созмони байналмилалӣ Мақомотҳои олии назорати молиявӣ
INTOSAI:	Конгресси Созмони байналмилалӣ Мақомотҳои олии назорати молиявӣ (INTOSAI)
ISSAI:	Стандартҳои байналмилалӣ мақомоти олии назорати молиявӣ
MEA:	Созишномаҳои бисёрҷонибаи ҳифзи муҳити зист
OAG:	Идораи аудитории генералӣ (УГА)
OLACEFS:	Мақомоти олии назорати молиявӣ барои кишварҳои Амрикои Лотинӣ ва Минтақаи Кариб
PASAI:	Ассотсиатсияи Мақомотҳои олии аудит
PRAI:	Ташаббуси Аудити Укёнуси Ором
RWGEA:	Гурӯҳи кории минтақавӣ оид ба аудити экологӣ Мақомотҳои олии аудит (ВОА)
SAI:	

SC: Кумитаи раҳбарӣ

SPREP: Котиботи Барномаи Минтақаи Ҷанубии Уқёнуси Ором
(СПРЕП)

UNEP: Барномаи Муҳити зисти СММ (ЮНЕП)

UNFCCC: Конвенсияи ҷаҳорҷӯбаи СММ оид ба тағйири иқлим (РКИК)

WCPO: Қисмҳои ғарбӣ ва марказии Уқёнуси Ором

WGEA: Гурӯҳи кории аудити экологӣ

А

Муқаддима

- 1) Дар давоми даҳсолаҳои охир, якчанд кишварҳо ба созишномаҳои байналмилалӣ ва байниминтақавӣ ва бомуваффақият масъалаҳои ҷаҳонии экологиро муҳокима карданд, сар карда аз тағирёбии иқлим, гуногунии биологӣ ва биёбоншавӣ ва хотима ёфтани ба масъалаҳои партовҳои хатарнок ва кимиёвӣ, энергияи барқароршаванда ва сарфаи энергия. Хусусияти байнисарҳадии масъалаҳои экологӣ ва сиёсати ҷамъиятии экологӣ зарурати ҳамкориҳои байни МОА-и мухталифро тақозо мекунад.
- 2) Шумораи созишномаҳои байналмилалӣ афзоиш ёфт – ҳам ҷаҳонӣ ва минтақавӣ – дар бораи масъалаҳои экологӣ. Протоколи Монреал дар бораи моддаҳои, ки қабати озонро хароб мекунанд, Конвенсияи Базел оид ба назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо, Конвенсияҳои Осло ва Париж оид ба пешгирии ифлосшавии баҳр тавассути партовҳои партовҳо ва дигар маводҳо, Конвенсияи ҷаҳорҷӯбаи СММ оид ба тағирёбии иқлим (минбаъд UNFCCC) номида мешавад. ва Конвенсия дар бораи нигоҳдории гуногунии биологӣ (CBD) танҳо якчанд намунаҳои чунин конвенсияҳо / аҳдномаҳо / созишномаҳо мебошанд.
- 3) Масъалаҳои глобалии марбут ба мушкилоти мухталифи экологӣ дар доираи Барномаи ҳифзи муҳити зисти Созмони Милали Муттаҳид (минбаъд - ЮНЕП) дар соли 2009 дар як қатор созишномаҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ дарҷ карда шуданд. Дар асоси таҳқиқоти охирин, баҳодиҳии татбиқ, самаранокии риояи созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ дар бисёр ҳолатҳо мураккаб мебошанд. Холигии маълумот, инчунин мушкилоти концептуалӣ ва мушкилоти методологӣ мавҷуданд. Аксари Муасисаҳои олии аудити (МОА) дар соҳаҳои мушаххаси салоҳият фаъолият намуда, ба таври қатъӣ омодаанд то ин камбудҳои баҳогузорӣ кунанд ва ба кишвар гузориш диҳанд, дар бораи мушкилоти асосии дастрасӣ ва мутобикати маълумот ва иттилооти пешниҳодшуда ба ҷомеа ва ҷомеаи байналмилалӣ хабар диҳанд; инчунин оид ба риояи меъёрҳо ва самаранокии сиёсати давлатӣ вобаста ба ўҳдадорихои байналмилалии қабулшуда¹.
- 4) *(Ин банд ҳазф шуд)*

¹ Аудит Иҷроии созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ (MEAs) - Дастур барои аудиторҳо

- 5) (Ин банд ҳазф шуд)
- 6) (Ин банд ҳазф шуд)
- 7) Чунин санчишҳои экологӣ бо ду сабаб муҳиманд. Аввалан, проблемаҳои экологӣ хусусияти фаромарзӣ доранд. Масъалаҳои муҳити зист, аз қабилӣ гармшавии глобалӣ, борони кислотаҳо ва ифлосшавии уқёнус масъалаҳои глобалӣ мебошанд. Мушкилоти экологии минтақавӣ инчунин аксар вақт аз сарҳадҳои давлатӣ мегузарад, ба монанди сифати об дар дарёҳои калон, захираҳои моҳӣ ва моҳипарварӣ ва тафтиши ҷинойтҳои экологӣ.
- 8) Натиҷаҳои пурсиши 7ум нишон доданд, ки 66% МОА-и пурсидашуда аз 1 январи соли 2009 бо дигар МОА дар масъалаҳои экологӣ ҳамкорӣ кардаанд. Чунин ба назар мерасад, ки шиддатнокии тамосҳои тарафайн меафзояд, зеро дар соли 2009 нисфи пурсидашудагон таҷрибаи ҳамкорӣ доштанд. Сабабҳо муайян гардиданд, ки чаро аз се як ҳиссаи МОА дар фаъолияти муштарак иштирок намекунанд, ба монанди:
- a) норасоии маблағ (62%),
  - b) набудани малака ё таҷриба иштирок дар МОА (51%) ва,
  - c) набудани шарикон (27%).
- 9) Дар ҳамон таҳқиқот таъкид карда шуд, ки ҳиссаи МОА дар бораи захираҳо ва норасоии гузоришҳо аз соли 2009 қариб ду маротиба афзоиш ёфтааст. МОА асосан дар мубодилаи иттилооти аудитӣ ё таҷриба дар баҳогузорию таъсири муҳити зист бо дигар МОА ширкат варзиданд (74%). Бисёриҳо бо дигар МОА дар санчишҳои марбут ба созишномаи байналхалқии экологӣ ҳамкорӣ кардаанд (66%). Ин ду соҳаи ҳамкориҳо низ дар соли 2009 болотар буданд ².
- 10) Дуюм, аудити экологӣ метавонад ба рушди салоҳияти касбӣ кӯмак кунад. Санчишҳои мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштаракро метавон ҳамчун як роҳи мубодилаи методология ва равишҳои аудит ва инчунин интиқоли малакаҳои аудити экологӣ дар байни кишварҳои аъзо баррасӣ намуд.
- 11) Дар мувофиқа бо котиботи INTOSAI WGEA, Шарҳи мазкур ба ҳамаи аъзоёни INTOSAI паҳн карда шуд, ки аз онҳо 32 МОА посух доданд. Илова бар ин, 8 МОА қаблан шарҳҳои худро пешниҳод карда буданд, ки ин маънои онро дорад, ки 40 МОА дар ин барраси шарҳ омода кардаанд.
- 12) Вақтҳои охир, натиҷаи Шаҳри 7 баррасии аудит муҳити зисти WGEA нишон дод, ки ваколати ҳуқуқии аксари МОА, ки ба саволҳои ҷавоби

---

² 7-ум Шарҳи аудити экологӣ WGEA 2010

онҳо имкон медиҳад, ки аудити самаранокӣ, аудити мутобиқат ва аудити молиявӣ дар соҳаи муҳити зист гузаронида шавад. Ба ҳамин монанд, аксарияти МОА изҳор доштанд, ки онҳо барои гузаронидани аудити самаранокӣ (94%), аудити мувофиқат (91%) ва аудити молиявӣ (88%) ваколатдоранд³.

- 13) Бояд тазакурр дод, ки GUID 5203 барои кӯмак расонидан ба МОА мутобиқи талабот ва ҳолатҳои мушаххаси онҳо бо дигар МОА дар таҳияи шартномаҳои худ кӯмак мекунад.
- 14) То имрӯз дар заминаи пойгоҳи додаҳои аудити муҳити зисти INTOSAI WGEA 71 ҳисоботи аудити муштарак интишор карда шудааст⁴.
- 15) Дар моҳи июни соли 2007, чордах МОА назорати молиявӣ, ки 6 қитъаро ташкил медиҳад кӯшиши беназири муштаракро барои санҷиши барномаҳои тағирёбии иқлим иҷро карданд ва бори аввал бо тарроҳӣ ва баргузор кардани аудити барномаҳои миллии мутобиқшавӣ ва сабук кардани онҳо ҳамкори карданд, инчунин барномаҳои марбут ба сабукгардонӣ ва мутобиқсозии тағирёбии иқлим⁵. Ба онҳо, МОА аз кишварҳои рушдкунанда ва рушдкарда дохил мешавад. Гурӯҳҳои гуногуни МОА аз Австралия, Австрия, Бразилия, Канада, Эстония, Финляндия, Юнон, Индонезия, Норвегия, Лаҳистон, Словения, Африқои Ҷанубӣ, Британияи Кабир ва Иёлоти Муттаҳида дар лоиҳа иштирок намуда, таҷрибаи бой дар санҷиши барномаҳои ҳукуматӣ оид ба тағирёбии иқлимро доранд.
- 16) Бо мақсади дастгирии гузаронидани аудити миллии, МОА иштирокчи равишҳои аудитро таҳия кардаанд, ки ҳадафҳо ва меъёрҳои эҳтимолии аудит ва инчунин саволҳои доранд, ки метавонанд ҳама гуна корҳои аудиториро иҷро кунанд. Ҳар як МОА санҷишхоро тавассути барномаҳои аудити миллии барои воқуниш ба авлавиятҳои тағирёбии иқлим дар кишвар ва мутобиқи таҷриба ва стандартҳои дохилӣ таҳия ва гузаронидаанд. Ҳамоҳангсозии аудит ба МОА иштироккунанда дар эҷоди тавонмандӣ ва беҳтар кардани сифати аудит тавассути мубодилаи иттилоот бо шахсони ҳамфикр кумак кард. Ин усул дар ноил гаштан ба ҳадафи пешбурд ва дастгирии аудити самаранокӣ барномаҳои барномаҳои тағирёбии иқлим хеле муваффақ буд. Ҳамаи ин ҳукуматҳо тағирёбии иқлимро ҳамчун масъалаи муҳим муайян намудаанд ва ўҳдадоранд, ки партоби газҳои гармхонаиро кам кунанд ва ба мутобиқсозии тағирёбии иқлим воқуниш нишон

³ WGEA 2010 Шарҳи 7-ум аудити экологӣ

⁴ Замимаи 1 - Ҳамкориҳои INTOSAI WGEA байни МОА: Маслиҳатҳо ва намунаҳои барои гузаронидани аудити муштарак (2007)

⁵ Арзёбии яқдили коршиносон оид ба ҳамоҳангсозии аудити байналмилалӣ тағирёбии иқлим - Натиҷаҳои калидӣ барои ҳукуматҳои миллии ва ширкатҳои аудиторӣ онҳо (2010) дар ин ҷо дастрасанд: <http://www.environmental-auditina.org/Home/FocusonClimateChanae/GlobalAuditionClimateChanae/tabid/245/Default.aspx>

диҳанд.⁶

---

⁶ Ҳамоҳангсозии аудити байналмилалии тағирёбии иқлим - Бозёфтҳои калидӣ барои ҳукуматҳои милли ва ширкатҳои аудитори онҳо (ноябри соли 2010)

17) **В**азифаҳои асосии Дастурамали мазкур:

- Муайян кардани навъҳо ва хусусияти санчишҳои муштарак; ва
- Афзалиятҳову нуқсонҳои ҳар як намуди санчиши муштаракро муайян кардан
- Муайян кардани равишҳое, ки тавассути он МОА метавонанд дар аудит дар доираи созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ ҳамкорӣ кунанд;
- Тартиб додани протокол барои МОА ё шартнома, ки дар аудит истифода мешавад (ҳангоми нақшакашӣ, таҷриба ва ҳисобот

С

Мафҳумҳои умумӣ

» Созишномаҳо / шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист

18) Тавре ки дар ҳуҷҷати "Тафтиши иҷрои созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ - Дастур барои аудиторҳо", ки UNEP нашр кардааст ⁷, истилоҳи "Созишномаи бисёрҷонибаи экологӣ" ё СБЭ як истилоҳи васеъ аст. Он ба ҳама гуна санадҳои ҳуқуқии ҳатмии байналмилалӣ дахл дорад, ки тавассути он ҳукуматҳои миллӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои мушаххаси экологӣ ӯҳдадор мешаванд. Ин созишномаҳо метавонанд матн ва номҳои гуногун дошта бошанд, масалан, "конвенсия", "шартнома", "мувофиқат", "оиннома", "санади ниҳой", "шартнома", "мувофиқат", "шартнома", "протокол" ё "маҷмӯи қоидаҳо" (барои ташкилотҳои байналмилалӣ). Конвенсияи Вена 1969 оид ба ҳуқуқи шартномаҳо "шартнома" -ро ҳамчун "созишномаи байналмилалӣ" муайян мекунад, шартнома байни давлатҳо басташуда, дар шакли хаттӣ ва аз ҷониби қонунҳои байналмилалӣ, сарфи назар аз он ки, танзим карда мешавад, ва оё он новобаста аз ҳадафи мушаххаси ондар як ҳуҷҷат ё дар ду ё якчанд ҳуҷҷатҳои ба он марбут нигоҳ дошта шудааст. Тавре ки таҷриба нишон медиҳад, истилоҳҳои "шартнома", "конвенсия" ва "созишнома" аксар вақт дар ҷои худ қобили истифода мебошанд⁸. Сарфи назар аз фарқияти талаффузи ном, нашри қатъномаи СММ таҳти рақами 70/2015 "Дигаргун сохтани ҷаҳони мо": Рӯзномаи 2030 барои рушди устувор яке аз намудҳои СБЭ мебошад, ки дар сиёсат, барномаҳои давлатӣ ва фаъолияти ҳукумат дар саросари ҷаҳон нақши муҳим доранд⁹. Барои маълумоти иловагӣ, нигаред ба GUID 5202 Рушди Устувор: Нақши мақомоти олии аудит.

⁷ Тафтиши иҷрои созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ (СБЭ): Дастур барои аудиторҳо - ин маълумотро дар инҷо пайдо кардан мумкин аст: <http://www.environmental-auditing.org/LinkClick.aspx?fileticket=NrVuKEhCRq8%3d&tabid=128&id=568>

⁸ Қисми II, банди 2.1 Нақш ва ҳадафи СБЭ

⁹ Маълумоти бештарро дар боран Рӯзномаи рушди устувори соли 2030 дар сайти (вебсайт) пайдо кардан мумкин аст <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>

» Таърифи мафҳуми аудитҳои муштарак

- 19) Аудити муштарак аудитест, ки дар он ду ё зиёда ширкатҳои аудиторӣ иштирок мекунанд. Дар ин санад санчишҳои муштаракӣ аз ҷониби МОА гузаронидашуда баррасӣ карда мешаванд. Аудитҳоро ба се намуд метавон тақсим кард: Аудити муштарак, мувозӣ ва ҳамоҳангшуда.¹⁰
- 20) Онҳо ба фаъолиятҳои мансубанд, ки дар онҳо шумораи зиёди кишварҳо иштирок мекунанд, ба монанди аудити кӯмаки молиявӣ барои мустаҳкам кардани инфрасохтори кишоварзӣ ва минтақавӣ ё маблағҳои кишварҳои донорӣ. Барои намуна: аудити фонди кӯмак аз сунамӣ манфиати муштаракӣ бисёре аз МОА шудааст, бинобар миқдори зиёди маблағҳои, ки аз ҷониби кишварҳои донор ба ҷониби кишварҳои офатзада равона шудаанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки гирифтани гузоришҳои эътимоднок ва муътабар, ки барои кишварҳои донор, ки одатан маблағҳои аҳолиро ҷалб мекунанд, шаффоф ва ҳатмӣ бояд бошанд. Ҳамзамон, барои кишвари донор ҷалб кардани аудиторҳои маҳаллӣ ба МОА он қадар самарабахш буд, то онҳо ҳолати воқеии одамони аз сунамӣ зарардидаро хубтар бифаҳманд.¹¹

¹⁰ Ҳамкориҳои МОА - Маслиҳатҳо ва намунаҳои барои гузаронидани аудити муштарак (2007)

¹¹ GUID 9000 Аудити муштаракӣ байни МОА, банди 2.1

Намудҳои санҷишҳои муштарак

- 21) GUID 9000- «Дастурамал оид ба аудити муштарак байни МОА» - истинод хеле хуб ба ин баҳи. Инчунин, шумо бояд баҳиши "Ҳамкорӣ байни мақомоти аудити олий - бо Маслиҳатҳо ва намунаҳои гузаронидани аудити муштарак" (2007) шиносӣ дошта бошед¹². Ин дастурҳоро метавон махсус барои истинод ба созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ мутобик қард. Барои ҳар як намуди аудит (мувозӣ, яқоя ва ҳамоҳангишуда) мавзӯҳои зерин пешниҳод карда мешаванд: Табиат, Бартарихо, Камбудихо ва Намунаҳои Аудит.
- 22) Аудити экологии созишномаҳои байналмилалӣ, шартномаҳои дучониба ё бисёрҷониба метавонанд бо роҳҳои зерин гузаронида шаванд:
- санҷишҳои мувофиқат ё
  - санҷишҳои самаранокӣ, ки аудити мутобикатро дар бар мегирад ё
  - аудити молиявӣ ё
  - Аудити мураккаб, ки маҷмӯи санҷиши намудҳои яқум ва сеюм мебошанд.
- 23) Ҳама гуна равишро вобаста ба ҳаҷм ва вақлати ҳар як МОА асоснок кардан мумкин аст. Аммо, дар асоси таҳқиқоти қаблӣ, бисёр МОА истифодаи равиши аудити натиҷаро афзалтар медонанд, зеро ин методология васеъ истифода шаванда ва машхур мебошад. МОА инчунин меҳоянд, ки донанд, то қадом андоза онҳо бояд ҷанбаҳои молиявиро дар ҳисобот дохил кунанд, ба монанди муайян кардани ўҳдадорҳои потенсиалӣ ва воқеии экологӣ.
- 24) Азбаски ин стандарти GUID ҳамчен дастурамали МОА дар аудити шартномаҳои байналмилалӣ экологӣ дар ҳамкорӣ бо дигар МОА пешбинӣ шудааст, истифодаи як намуди аудит тавсия дода намешавад. Ҳам аудитҳои мувофиқат ва ҳам аудити васеътари самаранокӣ метавонанд истифода шаванд.
- 25) Принсипҳои асосии аудити сифат ва стандартҳои умумиэътирофшудаи асосӣ (стандартҳои умумӣ, стандартҳои маҳаллӣ ва стандартҳои ҳисоботдихӣ) барои ҳарду намуди аудит эътибор доранд. Ҳамин тариқ, санаде, ки МОА қабул кардааст, танҳо роҳҳои ҳамкорӣ байни МОА-

¹² Маълумотро дар бораи ҳамкорӣ МОА - Маслиҳатҳо ва намунаҳои аудитҳои муштарак дар сайти интернет пайдо кардан мумкин аст: <http://www.environmental-auditing.org/LinkClick.aspx?fileticket=IFRPAQN%2fTmk%3d&tabid=128&mid=568>

ҳои гуногун, инчунин афзолиятҳо ва нуқсонҳои ҳар як намуди ҳамкорино баррасӣ мекунад.

БЛОКИ 1. НАМУНАҲОИ ГУЗАРОНИДАНИ САНЧИШҲОИ МУШТАРАК

26) Ассотсиатсияи муассисаҳои олии аудити Уқёнуси Ором (PASAI) аудити муштаракро оид ба мутобиқсозии тағйирёбии иқлим, идоракунии хатари офатҳои табиӣ ва стратегияҳои нав баргузор мекунад. Моҳи октябри соли 2012, Аудитори кулли PASAI дар Конгресси 15-уми PASAI тасмим гирифт, ки аудити чоруми муштараки PASAI -ро тасдиқ кунад. Қарор дода шуд, ки мавзӯи мазкур ба мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим ва таҳияи стратегияҳои нав оид ба коҳиш ва идоракунии хатари офатҳои табиӣ марбут бошад. Даҳ МОА аз ҳашт кишвари Уқёнуси Ором дар санчиш ширкат варзиданд, аз ҷумла Ҷазираҳои Кук, Иёлоти Федеративии Микронезия, Кусай, Давлати Попней, Ҷазираҳои Фиджи, Палау, Самоа ва Тувалу.

Дастгирии аудити муштарак

26) Аудит Ташаббуси Рушди INTOSAI (IDI), Бонки Осиёгии Рушд (БОР) ва PASAI -ро дар бар гирифт. Дафтари аудити Австралия Илоёти Викториа инчунин гурӯҳҳои аудиториро тавассути созишномаҳои шарикӣ дар ACAG / PASAI дастгирӣ кардааст. Гурӯҳи кории минтақавии PASAI оид ба аудити экологӣ (RWGEA) низ шомил карда шуд. Котиботи Барномаи Минтақаи Уқёнуси Ором (SPREP), яке аз шарикони асосии минтақа, экспертизаи техникий махсус оид ба мутобиқсозии тағйирёбии иқлим ва коҳиши хатари офатҳои табиӣ дар Уқёнуси Ором пешниҳод кардааст. SPREP инчунин ба гурӯҳҳои аудитие, ки аудити тағйирёбии иқлимро мегузаронанд, дастгирии техникӣ мерасонад.

Манбаъ: Ҳисоботи аудити ҳамоҳангшудаи фаъолиятҳои Уқёнуси Ором: Мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим. Стратегия ва мониторинги коҳиши хатари офатҳои табиӣ, апрели соли 2015.

D.1 Аудити мувозӣ

» D.1.1 Таъриф

28) Аудити мувозӣ (ё аудити мувозӣ¹³ тавре ки дар GUID 9000 омадаст) - аудитест, ки дар як вақт аз ҷониби ду ё зиёда МОА гузаронида мешавад, аммо бо иштироки як гурӯҳи алоҳидаи аудиторӣ аз ҳар як МОА ва танҳо маҷлиси интихобшудаи худ ё ҳукумати ҳисобот медиҳанд, аз ҷумла ҳисобот танҳо дар бораи мушоҳидаҳо ва / ё натиҷаҳои аудит дар кишвари худ¹⁴

» D.1.2 БАРТАРИҲО

29) Якчанд бартарихи ин намуди аудит

- Масъалаҳои ҳуқуқӣ, агар вучуд дошта бошанд, хеле ночизанд, зеро ҳар кишвар танҳо ба доираи салоҳияти худ сару кор дорад.
- Мушкилии мубодилаи иттилоот кам аст, агар бошад.
- Сатҳи ҳассосияти ҳадафи сиёсӣ нисбат ба аудити муштарак камтар аст.
- "Ҳалли мушкилот" дар мақомоти қонунгузор (парламент) ё ҳукумат бояд саривақтӣ бошад, зеро гузориш танҳо дар бораи давлати МОА меравад. У каждого ВОА больше свободы в выборе средств, которые ему будут необходимы для проведения конкретного аудита.
- Танишҳои эҳтимолӣ байни МОА-ҳои кишварҳои мухталиф коҳиш дода мешаванд, яъне баҳсҳо оид ба ҳаҷм, мундариҷа, мушоҳидаҳо, захираҳо, вақт, наشر ва ғайра бояд ба ҳадди ақалл кам ё пурра бартараф карда шаванд.
- Таъсир ва нуфузи навигариҳои МОА ба рӯйдодҳо дар ҳар кишвар афзоиш меёбад, агар ҳуччат барои баррасии миқдори оқилона (шояд б) мохро дар бар гирад. МОА инчунин метавонад дар ҳисоботи худ қайд кунад, ки дигар МОА низ чунин корҳоро иҷро карда истодаанд. Агар яке аз мақомоти дигари МОА дар ҷадвал номбар карда шуда бошад, ба хулосаҳои онҳо метавон истинод кард, ҳарчанд ин

¹³ GUID 9000 пар. 1.3

¹⁴ Тафтиши иҷроӣ созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ (MEAs) - Дастур барои аудиторҳо дар соли 2010

метавонад як масъалаи ҳассос бошад.

- Логистика становится проще, потребности уменьшаются по сравнению с совместным аудитом при проведении прямой координации.
- Наличие подготовленных соответствующим образом экспертов может решить много задач в нужное время.

» D.1.3 Нуқсонҳо

30) Якчанд нуқсонҳои ин навъи аудит инҳоянд:

- Мафҳуми аудити мувозӣ маънои онро дорад, ки ҳар як МОА ӯҳдадор аст ба мақомоти қонунбарорӣ ё ҳукумат танҳо ҳисоботҳо ва / ё ҳулосаҳои марбут ба ин кишвар ё ҳукуматро гузориш диҳад.
- Ин навъи аудит аз қонунгузoron, ҳукуматҳо, васoити ахбори омма, гурӯҳҳои экологӣ ва ғайра диққати заруриро ба инобат намегирад. Азбаски ҳисоботи инфиродӣ дар бораи МОА эҳтимолан бо забонҳои гуногун ва дар вақтҳои гуногун пешниҳод карда мешавад (ин ҳусусан агар санаҳои қамъбасти васеъ бошанд фарқ мекунанд).
- Аудитҳои қорӣ ё мувозӣ нисбат ба санҷишҳои муштарак қамтар ҳамоҳанг қарда мешаванд; аз ин рӯ, миқёси онҳо метавонад хеле тағйир ёбад.
- Гузоришҳои инфиродӣ бештар ба мушкилоти маъмулии кишварҳо қамтар таваҷҷӯҳ мекунанд.
- Мубодилаи иттилоот байни МОА шояд ба мисли аудити муштарак самарабахш набошад.
- Барои созмон додани мусоҳиба мушкилтар аст. Қамсӯҳбатон эҳтимолияти бештареро ба ташвиш оранд, агар МОА-ҳои мухталиф қангоми мусоҳибаҳои сершумор ба онҳо қамон саволқоро диҳанд.

31) Сабакҳои то имрӯз омӯхта, аудити қамзамон вақти зиёдро мегирад. Пешакӣ ба нақша гирифтаи душвор аст, ҳусусан бо назардошти зарурати қабули қарор оид ба афзалиятҳои аудиторӣ ва ворид намудани онҳо бо афзалиятҳои дигари қарду МОА. Дар айни қамон, равиши мувозии аудит барои ин аудити мушаххас ба аудитор имқон медиҳад, ки нисбат ба ҳулосаи бештар бароянд, агар қар тараф аудити мустақилона гузаронанд.

» **D.1.4 ҒАЙРА**

- 32) Агар дар натиҷаи аудит МОА рия накардани ҳама гуна созишномаҳои байналмилалиро аз ҷониби кишварҳои ғайр аз аудити мушаххас ошкор кунад, ҳар як МОА-и иштироккунанда бояд муайян кунад, ки чӣ гуна ин қонунвайронкуниро ба диққати қонунгузор ё ҳукумати кишвар ва инчунин МОА-ҳои он кишварҳое, ки шартномаҳои байналмилалӣ доранд, аммо дар аудити воқеӣ иштирок намекунад. Илова бар ин, дар ҳолатҳое, ки МОА муайян мекунад, ки мамлакати ӯ ба ягон созишномаи байналмилалӣ мувофиқат намекунад, намоёндоғони МОА бояд қарор бароранд, ки чӣ гуна ин гуна номутобикатиро дар назди мардум ошкоро гузориш диҳанд.
- 33) Умуман, равишҳои мувозии аудит мувофиқи мақсад ҳастанд, агар фарқиатҳои зиёди байни SAI-ҳои гуногун мавҷуд бошанд, масалан, мушкилоти ҳуқуқӣ оид ба санаи ҳисоботи мухталиф оид ба қонунгузори ё ҳукумати дахлдор ё дар ҳолате ки корхонаи муштарак масъалаҳои ҳассоси экологӣ ё сиёсиро дар бар мегирад.

» **D.1.5 Намунаҳои аудитҳои муштарак / мувозӣ**

- 34) Мисоли хуби аудити муштаракӣ самаранокӣ аудитест, ки Ассотсиатсияи мақомоти олии аудити ҳавзаи уқёнуси Ором (минбаъд PASAI) аз соли 2011 то 2012 гузаронидааст. Вай диққати худро ба фаъолияти Мақомотҳои калидӣ дар ҳар як кишвари узви Ассотсиатсияи Уқёнуси Ором равона кард. Дар ҷараёни аудит мақомоти назорати комплекси хоҷагии моҳипарварӣ ва вазоратҳо, инчунин ташкилотҳои масъули системаи баҳрӣ ва назорати баҳрӣ санчида шуданд. Интизор мерафт, ки ҳар як МОА дар бораи натиҷаҳои аудит дар қаламрави худ гузориш диҳад. Ин имкон меод, ки аудити баландсифат дар сатҳи минтақавӣ гузаронида шавад ва натиҷаҳои он дар гузориши муқаддамот, ки ба аудити муштаракӣ самаранокӣ МОА дар соли 2013 монанд аст: Идоракунии моҳипарварии пойдор дар кишварҳои узви PASAI.
- 35) Барномаи CPA дар доираи рушди Ташаббуси Минтақавии Уқёнуси Ором (минбаъд PRAI) таҳия шудааст. Ҷанбаи калидии барномаи PRAI, эҷоди тавонмандӣ дар МОА-ҳои инфиродӣ тавассути иштирок дар санчишҳои муштаракӣ самаранокӣ ва аудити муштаракӣ молиявӣ мебошад. Ин ба ҳадафи стратегии INTOSAI дар тақвияти ҳамкориҳои байни МОА мувофиқат мекунад. Дар Конгресси PASAI соли 2008, аудиторҳои умумӣ қарор доданд, ки барномаи якуми CPA бояд экологӣ бошад. Ин ба нақшаи кории INTOSAI WGEA дар самти мусоидат ба

санчишҳои параллелӣ, муштарак ё ҳамоҳангшуда дар ҳар як минтақаи INTOSAI, аз ҷумла дар кишварҳои PASAI, мувофиқ буд.

- 36) Ҳадафи асосии PRAI "таъмин намудани мутобиқати аудити давлатӣ дар минтақаи Уқёнуси Ором ба стандартҳои ягонаи баланди аудит" мебошад. Барои ноил шудан ба ин ҳадаф, яке аз натиҷаҳои PRAI таҳия ва нигоҳ доштани қобилияти аудити давлат тавассути санчишҳои муштарак бо MOA дар Уқёнуси Ором мебошад.
- 37) Барномаи кории PRAI қайд мекунад, ки қобилиятҳои MOA дар саросари минтақа фарқ мекунад, аммо онҳо бо маҳдудиятҳои шабеҳи захираҳои инсонӣ дучор меоянд. Барои ҳаллу ҷасли ин мушкилот, як стратегияи истифодашуда эҷоди тавонмандӣ барои аудити самаранокӣ бар асоси усули иштирок якҷоя мебошад. Қисмати фаъолиятҳои PRAI гузаронидани аудити муштаракро дастгирӣ мекунад, ки натиҷаҳои он дар ҳисоботҳои интихобшудаи миллӣ ва ҳисоботҳои умумии минтақавии аудиторҳои Уқёнуси Ором инъикос мешаванд. Аудиторҳои генералии Уқёнуси Ором ба идоракунии устувори моҳипарварӣ тамаркуз кардаанд. Маълумотҳои илмӣ дар бораи мавзӯи аудити интихобшуда ба таври назаррас таъсир расонданд, ки баъзе намудҳои моҳидорӣ дар Амрикои Ғарбӣ ва Марказии Уқёнуси Ором аз сабаби амалияи ноустувори моҳидорӣ таҳти фишор қарор доранд.
- 38) Нӯҳ (9) MOA, ки дар PASAI иштирок мекунад, дар аудит иштирок карданд. Гурӯҳҳои аудитӣ дар марҳилаи банақшагириӣ ва дар марҳилаи гузоришдиҳии аудит бо истифода аз усули таҳлили ҳамсолон якҷоя кор карданд. Онҳо аз мушовирони коршинос дастгирӣ ёфтанд, аз ҷумла дастгирии дохилӣ дар ҷараёни кори амалиётӣ, таҳлили аудит ва ҳисобот. Кӯмаки зиёд дар шакли иртиботи дурдасти электронӣ байни мушовирон ва аъзои гурӯҳи аудиторӣ расонида шуд.
- 39) Хулосаи аудитории умумӣ чунин буд, ки аксарияти давлатҳои ҷазиравии Уқёнуси Ором, ки тафтиш карда шуданд, бояд тартиботи идоракунии худро дар соҳаи моҳипарварӣ дар якҷанд нақшаҳои байналмилалӣ, минтақавӣ ва зерминтақавӣ идора кунанд. Давлатҳои Ҷазираҳои Уқёнуси Ором бояд ӯҳдадорихоӣ худро дар ин бобат ба назар гиранд¹⁵.

D.2 АУДИТИ МУШТАРАК

¹⁵ Ҳисоботи аудити муштаракӣ самаранокии минтақавии ҳавзаи уқёнуси Ором: Кафолати моҳипарварии устувор (2013)

» D.2.1 Таъриф

- 40) Аудити муштарак - аудитест, ки як гурӯҳи аудиторӣ иборат аз аудиторҳои ду ё зиёда МОА, ки гузориши ягонаи аудити муштаракро барои интишор дар ҳама кишварҳои ширкаткунанда таҳия мекунад.

» D.2.2 БАРТАРИ

- 41) Баъзе бартариҳои ин намуди аудит чунинанд:
- Амалҳои аудиторҳо метавонанд нисбат ба санҷишҳои мувозӣ бештар ҳамоҳанг ва мутамакказ карда шаванд.
  - Робитаи бештар, методологияи аудит ва ғайра.
  - Одатан мусоҳибаҳои якҷониба аз мусоҳибаҳои инфиродӣ гузаронидан осонтар аст. Логистика барои банақшагирии як, на ду ё якчанд чорабинӣ, ҳам барои мусоҳибон ва ҳам мусоҳибон осонтар аст.
  - Мусоҳибаҳои якҷояи муштарӣён ба мусоҳибон мақбултаранд, зеро онҳо ба саволҳои якхела ҳангоми мусоҳибаҳои навбатӣ бо БДА мухталиф посух намедиханд.
  - Сатҳи дастрасӣ ба ҳисобот афзоиш хоҳад ёфт, агар МОА ҳамчун як мақомоти алоҳида на дар алоҳидагӣ амал кунанд.
  - Эътимодияти эътимоднокӣ бояд бештар шавад, агар МОА на ҳамчун алоҳида, балки ҳамчун як мақомоти бознигарӣ амал кунанд (нигаред ба камбудихо).
  - Дигар нуқтаи назар дар аудит метавонад натиҷаҳои бештарро ба бор орад.
  - Ҳисоботи аудиторӣ метавонад бештар ба ашё нигаронида шавад (инчунин ба қисматҳои нуқсонҳо нигаред).
  - Ҳисоботи муштарак метавонад ба қонунгузoron, ҳукуматҳо, васоити ахбори омма, гурӯҳҳои экологӣ, саноат ва ғайра таъсири бештаре расонад, зеро он ба ҳама тарафҳои санҷишшуда ва масъалаҳои муҳити зист ба монанди хатарҳо ба беҳатари саломатии инсон ва муҳити зист тамаркуз менамояд. Он ҳамчунин метавонад аз доираи аудит вобаста бошад.

» D.2.3 НУҚСОНҲО

- 42) Дар зер баъзе нуқсонҳои аудит вучуд доранд, маҳз:
- Ҳассосияти сиёсӣ дар кишварҳои иштирокчӣ метавонанд фарқ кунанд ва бояд ба назар гирифта шавад.

- Эҳтимолияти мувозинат додани мустақилияти аудити ҳар як МОА-и алоҳида, ки дар баррасии муштарак дар коркарди мавод ё натиҷаҳо иштирок мекунад, ки ин метавонад барои яке аз иштирокчиёни каламрави онҳо мушкилот ба бор орад.
- Мушкилот дар таъмини он, ки ҳаҷми ҳисоботҳои муштарак дар доираи салоҳияти ҳар як МОА нигоҳ дошта шаванд.
- Дар ҳолатҳое, ки мӯҳлатҳои мухталифи гузоришдихӣ ба конунгузор ё ҳукуматҳои дахлдор мавҷуданд, мушкилиҳои ҳуқуқӣ метавонанд ҷой дошта бошанд.
- Баррасии савдо барои ба даст овардани ризоият дар гурӯҳҳои корӣ (гурӯҳҳои аудиторӣ) метавонад логистика, миқёс, методология, захираҳо, мӯҳлат, интиқол, гузоришдихӣ ва баррасии ҳуҷҷатҳоро аз дигар МОА ва ғайра суфт ё манфӣ кунад. Аз ин рӯ, механизми ҳалли баҳсҳо барои чунин гурӯҳҳо зарур аст. саволҳо.
- Хатари ташаннуч дар байни МОА иштирок мекунад.
- Тафовутҳои ихтилофи назарҳо дар бораи МОА, ба монанди бозёфтҳои ихтилофӣ дар гузориши ниҳой, хоҳ калон ва чи хурд, эътимоднокии гузориш ва МОА-ро метавонанд коҳиш диҳанд.
- Ҳисоботи аудити муштарак метавонад нисбатан умумӣ бошад, зеро аудиторҳое, ки дар гурӯҳҳои корӣ (гурӯҳҳои аудиторӣ) иштирок мекунанд, метавонанд гузориши умумиро интишор кунанд. Ҳамин тариқ, онҳо метавонанд аз эродҳои мушаххас канораҷӯӣ кунанд ва ё / ё ҳулосаҳои дағалонае, ки шояд фикри якдилона набошанд, ба даст оранд.
- Агар мушоҳида ва / ё ҳулоса хусусияти умумӣ дошта бошад, эътимоднокии ҳисобот ва эътимоднокии МОА метавонад коҳиш ёбад.
- Логистика ва созмон мураккабтар хоҳанд шуд, ки арзиши аудитро (яъне ҳамоҳангсозии фаъолият) ба таври назаррас афзоиш медиҳад;.

» D.2.4 ҒАЙРА

- 43) Камбудихоро бо роҳи гузарондани санҷишҳои муштарак дар минтақаҳои ҷуғрофӣ кам кардан мумкин аст, масалан, ҳамкорӣ дар бораи МОА дар кишварҳои Скандинавия, байни МОА дар ИМА ва Канада, дар байни МОА дар кишварҳои Аврупои Ғарбӣ дар кишварҳои Амрикои Ҷанубӣ ва ғайра. Минтақаҳои ҷуғрофӣ INTOSAI AFROSAI,

ARABOSAI, ASOSAI, CAROSAI, EUROSAI, OLACEFS ва PASAI низ метавонанд як роҳи гурӯҳбандӣ кардани MOA бошанд (ин албатта муҳим хоҳад буд, агар MOA санчишҳои якбора гузаронанд).

- 44) Гузаронидани санчишҳои муштарак дар минтақаҳои ҷуғрофӣ метавонад хароҷотро коҳиш диҳад ва таъминот ва интиҳоби созишномаҳои муҳимтарини байналмилалӣ аудити экологиро (мушкилоти умумӣ ё мушкилот) содда кунад.

» D.2.5 Намунаҳои амалиёти якҷоя

- 45) Дар ҷаласаи ҳаштуми Комиссияи техникаи махсус оид ба муҳити зисти Амрикои Лотинӣ ва Кариб, ки моҳи апрели соли 2009 дар Буэнос Айрес баргузор гардид, иштирокчиён розӣ шуданд, ки аудити муштаракро барои санчиши мувофиқати ҳукуматҳои маҳаллӣ бо талаботҳои Конвенсияи Чаҳорҷӯбаи Созмони Милалӣ Муттаҳид дар бораи тағирёбии иқлим. Дар MOA 9 давлат Аргентина, Бразилия, Колумбия, Коста-Рика, Сальвадор, Гондурас, Панама, Парагвай ва Перу иштирок намуданд. Палатаи Аудиторони Бразилия синергияро тавассути иштироки худ дар Аудити муштарак байналмилалӣ тағирёбии иқлим, ки аз ҷониби MOA Канада тасдиқ шудааст, ҳамроҳанг кардааст.
- 46) Бо мақсади дастгирии аудити миллӣ, равиши маҷмӯии аудит ба равише, ки дар аудити байналмилалӣ ҳамроҳангшудаи WGEA қабул шудааст, таҳия карда шуд. ОА-ҳои Аргентина, Салвадор ва Парагвай инчунин нашри WGEA-ро соли 2010 бо мақсади таҳияи меъёрҳои аудиторӣ худ аз ҷониби Ҳукумат ба тағирёбии иқлим мавриди истифода қарор доданд. Ҳар як MOA аудитҳои миллиро барои воқуниш ба авлавиятҳои тағирёбии иқлим дар кишвар ва мутобиқи амалия ва стандартҳои дохилӣ таҳия ва гузаронидааст. Мавзӯҳо иборат буданд аз идоракунии талошҳо дар самти тағирёбии иқлим, таҳия ва таҳвили ихтироҳҳои газҳои гармхонаӣ ва таҳия ва татбиқи сиёсати коҳишдиҳӣ ва мутобиқшавӣ.
- 47) Пас аз анҷом ёфтани тамоми баррасиҳои инфиродӣ дар моҳи май дар Лима, Перу ҷаласа оид ба баррасии гузориши муштарак баргузор гардид. Ин гузориш расман дар Ҷаласаи XXI умумии OLACEFS моҳи октябри соли 2011 дар Венесуэла пешниҳод карда шуд.

D.3 Аудити мувофиқашуда

» D.3.1 ТАЪРИФ

- 48) Варианти сеюм аудити мувофиқашуда, ки ё аудити муштарак бо ҳисоботҳои алоҳидаи миллӣ (тавре ки барои санҷишҳои якҷақта нишон дода шудааст), ё аудити якҷақта бо як хулосаи аудити якҷояи байналхалқӣ ё илова бар гузоришҳои инфиродӣ ё ҳама гуна шакли ҳамкорӣ - маҷмӯи аудити муштарак ва якҷақта мебошад.

» D.3.2 Бартарихо ва Нуқсонҳо

- 49) Истифодаи ин навъи аудит метавонад баъзе камбудихоеро, ки барои санҷиши ҳамзамон ва ҳам муштарак зикр шудаанд, бартараф ё кам кунад. Ин самти амал махсусан барои ҳалли масоили ҳуқуқӣ, ки аз ваколатҳои гуногуни МОА ба миён меоянд, метавонанд ба чӣ тавр ва кай гузоришдиҳии мушоҳидаҳо / бозёфтҳои мушаххасро расонанд, муфид хоҳад буд. Ҳамин тавр, барои омода кардани гузориши аудити миллӣ ва ҳисоботи муштарак вақт ва маблағҳои иловагӣ талаб карда мешавад.
- 50) Ғайр аз он, азбаски аудити ҳамоҳангшуда маҷмӯи санҷишҳои якҷақта ва муштарак аст (ё баръакс), он бояд нисбат ба ҳамкории МОА-ҳо нисбатан фасеҳтар бошад. Аз ин рӯ, истифодаи ин намуди аудит метавонад дар сурати ва агар МОА дар маҷмӯъ дар ҳамкорихои байналмилалӣ таҷрибаи бештаре гирифтад хоҳад судманд бошад.

» D.3.3 Намунаҳои баргузори аудитҳои ҳамоҳангшуда

- 51) Як аудити ҳамоҳангшуда бо мақсади таъмини мувофиқат бо Созишномаи Аврупо оид ба ҳаракати партовҳо, ки аз ҷониби ҳашт МОА дар Аврупо дар соли 2012 гузаронида шудааст, як мисоли хубест барои нишон додани он, ки санчишҳои ҳамоҳангшуда равиши олий ба ҳалли мушкилоти байнисарҳадии экологӣ мебошанд. Гурӯҳи санчишӣ МОА аз Булғористон, Юнон, Маҷористон, Ирландия, Полша, Норвегия, Нидерландия ва Словенияро дар бар мегирад. Санчиш нишон дод, ки ҳамаи ҳашт кишвари узв қоидаҳои интиқоли партовҳои Иттиҳоди Аврупо ро иҷро карданд ва ба таври расмӣ ба талаботҳои иҷроӣ мувофиқат мекунанд. Аммо, аудит як қатор камбудихо ва мушкилотро дар амалияи танзими қонунгузорӣ муайян намуд.
- 52) Ҳисоботи саривақтӣ, фарқиятҳо дар методикаи аудит, тафовут дар манбаъҳо ва муайянкунии афзалиятҳо ва фарқият дар таснифи партовҳо масъалаҳои асосӣ буданд, ки дар аудити ҳамоҳангшуда муайян карда шуданд. Дар асоси масъалаҳои муайяншуда, МОА-ҳои иштироккунанда якҷанд тавсияҳо пешниҳод карданд, ки иборатанд аз: а) таҳияи нақшаи стратегияи мувофиқати EWSR; б) ҷудо кардани захираҳои кофӣ барои рафъи хатарҳои интиқоли ғайриқонунӣ; в) Барои Муттаҳидсозӣ ва барқарорсозӣ таҷрибаи пешқадам ҳамкорӣ байналмилалиро таҳким ва густариш медиҳад. Ҳисобот барои Комиссияи Аврупо барои мақсадҳои танзим маълумоти муфид гардид.
- 53) Боз як мисоли чунин санчиш аудитест, ки соли 2010 гузаронида шудааст. Дафтари генералии аудитории (OAG) Ботсвана аудити "Ҳамоҳангсозии иҷроӣ Конвенсияи СММ оид ба Тағйирёбии Иқлим ва Протоколи Киото" -ро оғоз кард.
- 54) Ҳадафи умумии аудит аз муайян кардани он, ки оё ҳукумати Ботсвана тавассути Департаменти Хадамоти Метеорологии он (минбаъд DMS) ва дар ҳамкорӣ бо Кумитаи Миллии Тағйирёбии Иқлим иҷроӣ Конвенсияи Чаҳорҷӯбаи Созмони Миллали Муттаҳид оид ба Тағйирёбии Иқлим ва Протоколи Киоторо, ки ба он алоқаманд аст, ҳамоҳанг мекунад. Раёши методологии истифодашуда бо роҳнамои INTOSAI WGEA 2010 барои аудити аксуламали ҳукумат ба тағйирёбии иқлим мутобиқ аст.
- 55) Дар байни бозёфтҳои асосии аудит муайян карда шуд, ки:
- Барои ҳамоҳанг кардани қисмҳои гуногуни чаҳорҷӯбаи қонунӣ, ки ба сиёсати

тағирёбии иқлим таъсир мерасонанд, стратегияи аз ҳад зиёди тағирёбии иқлим вучуд надорад. Чунин сиёсат барои ҳамгиро кардани ҳадафҳои тағирёбии иқлим ба соҳаҳои дахлдори сиёсат, ки ба энергетика, соҳибкорӣ, нақлиёт, хоҷагӣ, кишоварзӣ, хоҷагии ҷангал ва истифодаи замин ва бахшҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад.

- Нақшаи амали дарозмуддати амалисозӣ барои иҷрои бомуваффақияти ўҳдадориҳои тибқи Конвенсия қабулшуда вучуд надорад. Чунин нақша метавонад ҳадафҳои мушаххас ва нишондиҳандаҳои муфассали фаъолиятро барои ба даст овардани ўҳдадориҳои тағирёбии иқлим таъмин кунад, ҳадафҳоеро, ки тибқи ҳар як ўҳдадорӣ ба даст оварда мешаванд, муайян кунад ва харочоти манфиатҳои татбиқро муайян кунад.
- Шӯъбаи Ҳадамоти Метеорологӣ мекӯшад, ки мунтазам навсозӣ ва бастании инвентаризатсияи миллии антропогенӣ партовҳо ва аз байн бурдани партовҳои ҳама газҳои гулхонаӣ мувофиқи Конвенсия.

56) Аудиторҳо инчунин тарафҳои қавӣ ва заифи раванди ҳамоҳангсозиро дар иҷрои UNFCCC ва Протоколи Киото муайян намуда, тавсия доданд, ки ба Кумитаи Миллӣ оид ба Тағирёбии Иқлим ваколатдор карда шавад, ки ваколоти ҳамоҳангсозии худро самаранок иҷро кунад.

57) Дигар тавсияҳо:

- таҳияи қарорҳои сиёсатгузорӣ барои тағирёбии иқлим, ки самтҳои муҳимро, ки дар UNFCCC ва Протоколи Киото муайян шудаанд, баррасӣ мекунад;
- Таҳияи ҷаҳорҷӯби барномасозии миллии барои қарорат додани он, ки ҷонибҳои манфиатдори марбут ба тағирёбии иқлим ба нақшаҳои рушди худ дохил шаванд ва ба ин васила қоҳиши хатари тағирёбии иқлим афзалият дода шавад;
- Ба таври даврӣ навсозӣ ва интишор кардани инвентаризатсияи партовҳои антропогенӣ ва хориҷ кардани партовҳои ҳама газҳои гулхонаӣ, ки бо Протоколи Монреал назорат карда намешавад бо истифода аз методологияи муқоисашаванда дар Конфронси Тарафҳо.

Чадвали 1			
Тавсифи намудҳои санҷишҳои муштарак¹⁶			
намудҳои санҷишҳои муштарак	Аудити муштарак	Аудити ҳамоҳангшуда	Аудити ҳамзамон (ё мувозӣ)
Гурӯҳи аудиторон	Гурӯҳи аудиторон барои санҷиши муштарак	Гурӯҳи миллии аудитории МОА бо ҳамоҳангсозӣ	Гурӯҳи миллии аудити МОА
Усули аудит (доираи, саволҳо, усулҳо)	Барои тамоми кормандони МОА якхела	Ҳамоҳангсозӣ / ҳамоҳангшуда, аммо байни МОА фарқиятҳо вучуд доранд	Аз ҷониби ҳар як МОА мустақилона интиҳоб карда мешавад
Ҳисобот	Танҳо гузориши аудити муштарак	Ҳисоботҳои миллии ва / ё гузориши аудити муштарак	Танҳо гузоришҳои миллии

¹⁶ INTOSAI WGEA Сотрудничество между высшими органами финансового контроля – Советы и примеры совместных аудитов (2007).

D.4 Концепсияи мубодилаи дониш

- 58) Муҳим аст, ки МОА оид ба масъалаҳои экологӣ мубодила кунанд ва донишхоро ба ҳамдигар бидиҳанд. Инро бе иштироки мустақим дар баррасии муштарак, ҳамоҳангшуда ё мувозӣ кардан мумкин аст. Аммо, таҷрибаи воқеии гузаронидани аудити экологӣ бо ҳамкории дигар кишварҳо эҳтимол дорад ба мубодилаи самараноки дониш ва таҷриба оварда расонад.
- 59) Бо сабабҳои дар боло овардашуда, аудити муштарак метавонад душвор бошад. Санҷишҳои мувозӣ инчунин метавонанд душвор бошанд, агар МОА-ҳои ширкаткунанда дар якҷоягӣ кор кардан ҳавасманд набошанд. Ҳамон гуна ки дар ҳама гуна корхонаи муштарак, шахсони ҷалбшуда дар ба даст овардани натиҷаҳои мақбул дар санҷишҳои мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштарак нақши муҳим доранд.
- 60) МОА инчунин бояд омилҳои сиёсиро ҳангоми ҳалли масъалаҳои экологӣ, аз ҷумла омилҳои истеҳсоли ва / ё молиявӣ, ки метавонанд ба ҳалли масъалаҳои экологӣ ҳалал расонанд, ба инобат гиранд. МОА инчунин фарқиятҳои фарҳангиро бояд ба назар гиранд, яъне. таърихӣ, динӣ, сиёсӣ ва забоншиносӣ. Чунин тафовутҳо метавонанд ба тарзи гузаронидани аудитҳо (муштарак, ҳамоҳангшуда ё якбора) ва инчунин ба натиҷаҳои онҳо таъсир расонанд.
- 61) Дар ҳар сурат, ҳар як намуди аудит як қатор афзалиятҳо ва нуқсонҳо дорад, тавре ки дар бахшҳои пешин зикр шудааст. Новобаста аз он, ки кадом навъи аудитро интихоб мекунад, ҷонибҳои манфиатдор бояд хоҳиши самимии ҳамкорӣ бо якдигар барои расидан ба ҳадафи умум дошта бошанд.

E

Равишҳои ҳамкорӣ дар байни МОА¹⁷

Е.1. Марҳилаҳои санчиши якҷояи Созишномаҳои Байналмилалии Экологӣ

- 62) Дар бисёр ҳолатҳо, зарурати аудити созишномаи байналмилалии экологӣ метавонад дар доираи чуғрофӣ ба вучуд ояд, зеро кишваре, ки аз вазъияти мушаххаси байнисарҳадии экологӣ зарар дидааст, дар минтақаи аудит қарор дорад.
- 63) Ҳамон тавре ки дар боло қайд карда шуд, ҳамкорӣ байни МОА дар яке аз минтақаҳои чуғрофии INTOSAI харочоти гузаронидани аудити экологиро коҳиш медиҳад, аммо ба МОА имкон медиҳад, ки мувофиқро барои аудити муштарак интихоб кунад. Дар ин робита, МОА метавонад барои банақшагири ё аудити созишномаҳои байналмилалии экологӣ як модели марҳиларо истифода барад. Илова бар ин, МОА бояд дар ҳар марҳила барои муваффақияти баррасии аудити муштарак бештар саъй кунанд.

» Е.1.1 ҚАДАМИ ЯКУМ - Банақшагирии аудитҳо

- 64) Бояд қадвал/ нақшаи амалро таҳия намуд - барои санчиш. Қадвали вақти гузаронидани аудит (ҳо) чузъи муҳим дар нақшаи банақшагирии аудит мебошад. Агар аудит бар асоси созишномаи расмии аудити байни МОА-ҳои иштирокчӣ асос ёфта бошад, пас эҳтимол дорад нуктаҳои калидӣ ба монанди марҳилаҳо, мӯҳлатҳо / шакл барои анҷом додани ҳар як марҳила дар ин созишномаи байналмилалӣ нишон дода шуда бошанд. Дараҷаи дақиқӣ ва саривақтӣ низ аз шакли аудит вобаста хоҳад буд.
- 65) Барои қобилияти муттаҳид шудан дар чунин як корхонаи муштарак, ҳар як

¹⁷ INTOSAI WGEA Сотрудничество между высшими органами финансового контроля – Советы и примеры совместных аудитов (2007).

МОА бояд як қатор шартҳо ё дархостҳоро иҷро кунад. Ин метавонад таърифи зеринро дар бар гирад:

- Кадом созишномаҳоро бояд тафтиш кард;
  - Чӣ тавр ва дар қучо маълумотро дар бораи ин созишномаҳо ба даст овардан мумкин аст;
  - оё дараҷаи мувофиқатро андозагирӣ ё баҳо додан мумкин аст;
  - барои МОА хатари аудит вучуд дорад ё не (дараҷаи хатар ва хусусияти он);
  - оё он гуна аудити дигар МОА-ро дар бар мегирад ё не; ва
  - дараҷаи таваҷҷӯҳи МОА дар асоси муҳокимаҳои ғайрирасмӣ бо дигар МОА;
  - Иштирок дар аудити муштарак аз нигоҳи гузориши аудит, банақшагирӣ ва мубодилаи таҷриба, ё идоракунии хароҷоти созмон дар раванди аудит арзиши иловагиро таъмин мекунад ё не.
- 66) Илова бар муайян кардани кадом созишномаҳо, ки бояд бознигарӣ шаванд, ҳар як МОА, ки ба баррасӣ ҷалб карда шудаанд, бояд инчунин дар бораи ҳаҷм, хусусият, вақт ва намуди аудит ва мақсаднокии он қарор қабул кунанд.
- 67) Чӣ тавре ки қаблан гуфта шуд, ҳар як МОА озод аст, ки ҳама гуна созишномаҳои байналмилалиро, ки мувофиқ мешуморад, баррасӣ намояд. Аммо, МОА бояд ба баррасии он созишномаҳои байналмилалӣ, ки ҳар як кишвар бояд онҳоро риоя кунад, диққат диҳанд (яъне он созишномаҳоро тасдиқ кардааст). МОА бояд муайян намояд, ки оё ҳар як кишвар структураҳо, низомномаҳо, стратегияҳо, нақшаҳои амалигардонӣ ва механизмҳои таъмини мувофиқат бо созишномаҳои байналмилалиро муайян кардааст: Оё ҳукумати кишвар ҳисоботдиҳиро таъмин мекунад ва тартиботи зарурии назоратро барои аудити созишномаҳои байналмилалӣ амалӣ мекунад? Пас аз он, МОА муайян мекунад, ки оё дар назорати дохилии ҳукуматҳо дар мавриди баррасии созишномаи мушаххас ва иҷрои тавсияҳои марбуда ягон камбудӣ мавҷуд аст.
- 68) Ин чунин маъно дорад, ки мувофиқатномаҳои интихобшуда инчунин бояд созишномаҳои бошанд, ки имкони санҷишҳоро (хоҳ аудитҳои муштарак, ҳамоҳангшуда ё ҳамҷоя) барои ноил шудан ба натиҷаҳои муайян ҳам дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ва ҳам барои мубодилаи иттилоот ва таҷриба фароҳам меоранд.
- 69) Аудити экологӣ ҳадди аққал бояд аудити мутобиқатро дар бар гирад, аммо метавонад барои фарогирии аудити корӣ васеъ карда шавад.

Аудити мутобиқат бояд муайян кунад, ки оё кишвар ӯҳдадорихоро аз рӯи созишномаҳои тасдиқшуда бар асоси унсурҳои зерин бармеояд ё иҷро намекунад:

- Мавҷудияти санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор, ки метавонанд бо созишномаҳои байналмилалӣ алоқаманд бошанд; ва
- Арзёбии мувофиқати кишвар ба оинномаҳои қабулшуда ва муқаррароти созишномаҳои байналмилалӣ.

70) Аудити самаранокӣ мувофиқи стандарти INTOSAI тавсиф ёфта, аудити иқтисодӣ, самарабахшӣ ва самарабахширо дар бар мегирад. Аудити самаранокӣ дар бар мегирад::

- Санҷиши иқтисодиёти фаъолияти маъмурӣ тибқи принципҳо ва амалияи оқилонаи маъмурӣ; аудити идоракунӣ;
- Тафтиши самаранокӣ истифодаи захираҳои инсонӣ, молиявӣ ва дигар манбаъҳо, аз ҷумла омӯзиши системаҳои иттилоотӣ, тадбирҳо оид ба баланд бардоштани самаранокӣ ва механизмҳои мониторинг, инчунин тартиби аз ҷониби субъектҳои санҷишшаванда барои бартараф кардани камбудҳои ошкоршуда; ва
- Санҷиши самаранокӣ ноил шудан ба ҳадафҳои аудиторӣ ва арзёбии таъсири воқеӣ бо таъсири пешбинишуда.

71) Аз ҷониби дигар, таърифи масъалаҳои экологӣ тибқи тавсияи 1 зербанди 1А изҳорот, Эълумияи Қоҳира (равиши чорчӯба) дода шудааст ва дар бар мегирад:

- Ҷанбаҳои молиявӣ, мувофиқат ва самаранокӣ дар муайянкунии аудити экологӣ; ва
- Консепсияи рушди устувор бояд на танҳо қисми муайянкунии аудити экологӣ, балки як қисми сиёсати давлатӣ ва / ё барномае, ки мавриди тафтиш қарор мегирад, бошад.

72) Масъалаи асосӣ аз он иборат аст, ки таҳлили амиқи риоя накардани мувофиқатномаҳои муҳими байналмилалӣ, масалан, вобаста ба оби тоза, ифлосшавии баҳр ё тағирёбии иқлим.

73) Худи кормандони МОА қарор медиҳанд, ки оё онҳо мехоҳанд бо дигар МОА дар асоси дархостҳои қаблӣ ё мушоҳидаҳои худ ҳамкорӣ кунанд. МОА қарор медиҳад, ки оё онҳо мехоҳанд мутобиқати кишварҳояшро ба стандартҳои созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ пеш аз оғоз бо дигар МОА гузаронанд.

» E.1.2 ҚАДАМИ ДУЮМ - ИҶРОИ БАҶНОМАИ АУДИТ

- 74) Бо мақсади осон ва оптимизатсия кардани кори аудиторӣ, МОА қарор додааст, ки ба як корхонаи муштарак равад, то омӯзиши муқоисавии мутобиқати кишварашро бо созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ анҷом диҳад. МОА назорат мекунад, ки оё қонунвайронкуниҳо ошкор шудаанд ё зарурати ягон гуна тавофуқи расмӣ дар байни мақомоти МОА, ки дар санҷишҳои мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштарак ҷалб шудаанд.
- 75) Ин шартнома ё протокол бояд масъалаҳоро дарбар гирад, ки хусусияти аудит, стандартҳои ҳисоботдиҳӣ, вақт, ҷудо кардани қарордон ва дигар захираҳо, аз ҷумла созишномаҳои молиявиро дар бар гиранд. Илова бар он, он бояд дастурҳоро оид ба ҳалли баҳсҳои аудиторӣ, мушоҳидаҳо, тавсияҳо, ҳулосаҳо ва ғайра таъмин намояд.
- 76) Табиист, ки қарор дар бораи истифодаи чунин созишнома, инчунин соддагардонии таҳрири он аз ҷониби қарордони МОА ширкат карда мешавад. Истифодаи чунин созишнома барои қафолати он, ки ҳамаи тарафҳо масъулиятҳои худро пурра дарк мекунанд, муҳим аст. Чунин шартнома инчунин механизми муносибатҳои кории хуб дар байни МОА-ҳои иштироккунандаро таъмин менамояд ва бо ин натиҷа ба натиҷаҳои беҳтари аудит ноил мегардад.
- 77) Ҳангоми гузаронидани тафсири мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштарак нуктаҳои зеринро барои дохил кардан ба ҳама гуна созишномаҳои байни БДА дар назар бояд гирифт:
- Номҳои қарордони МОА.
  - Навъи аудит - якхела / мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштарак.
  - Муайян кардани шакли санҷиш, ки барои созишномаи мушаххас бояд иҷро шавад, агар аз таърифоте, ки дар ин ҳуҷҷат истифода шудаанд, фарқ кунад.
  - Номи шартнома ва / ё қисматҳои (баҳсҳои) инфиродӣ, ки мавриди санҷиш қарор мегиранд.
  - Иттилоот дар бораи ҳаёти дастаи аудиторӣ, аз он ҷумла:
    - »Шумораи намоёндагон;
    - »Сатҳи намоёндагони ҳар як моа;
    - »Таҳассуси ҳар як намоёнда, аз ҷумла маълумот ва таҷриба; ва
    - » Таъмини амният (агар лозим бошад).
  - Номи лоиҳа / Роҳбари (ҳо) и гурӯҳ. Ҳангоми баррасии муштарак,

тавсия дода мешавад, ки танҳо як (1) МОА аз ҷониби роҳбари лоиҳа / даста таъин карда шавад.

- Тақсими захираҳо аз ҷониби ҳар як МОА, ба монанди вақт, пул, хадамоти коркарди матн, мушовирон, мутахассисон ва ғайра.
- Раванди тасдиқи ин захираҳо аз ҷониби иштирокчиёни SAI.
- Хусусияти аудит (мувофиқат ва / ё самаранокӣ).
- Мақсад, миқёс, критерияҳо ва методологияи аудит.
- Мақсадҳои аудит, миқёс ва ғайра тасдиқ шудаанд.
- Соҳаҳои кор, ки барои ҷамъоварии далелҳои аудитӣ истифода мешаванд.
- Усул ва хусусияти баҳодиҳии таъсири экологӣ, ки аз ҷониби агентҳо / ташкилотҳои аудиторӣ гузаронида мешавад.
- усул ва табиати назорати сифат.
- Санаҳои оғоз ва анҷомёбии санчиш ва ёдгориҳои муҳим.
- • Забонҳо ва таҳияи лоиҳаи ҳисоботҳо ва ҳуҷҷатҳои ниҳой.
- Кадом масъулияти МОА барои таҳияи гузоришҳо ё бахшҳои он масъул хоҳад буд.
- Кӣ барои тарҷумаи бахшҳои гуногуни ҳисобот (ҳо) ба забонҳои дигар мақомоти МОА масъул мешавад.
- Таъсиси Кумитаи роҳбарикунандаи аудит ва ҳайати он. Шартҳои салоҳияти он метавонад дорои ҷузъҳои зерин бошад:

»Ҳадафҳои аудит

» Ҳаҷм

» Меъёрҳо

»Методология

»Табиати стандартҳои аудит истифода мешавад

»Хусусияти стандартҳои аудит, ки истифода мешаванд

»Ҳайати кормандон

»Тақсимооти дигар захираҳо

»Мундариҷаи гузориш (ҳо), аз ҷумла тавсияҳо, агар мавҷуд бошанд.

»Шаффофияти натиҷаҳо

»Мӯҳлати санчиш

»Арзиши умумии аудит

»Ҳалли баҳсҳо оид ба ҳар яке аз масъалаҳои дар боло зикршуда.

»Дигар саволҳои махсуси марбут ба санчишҳои мушаххас.

- Фаҳмиши хусусиятҳои фарҳангҳои дигар
- Дастрасӣ ва наشري иттилооти аудит (маълумотҳо дар кучо бояд интишор карда шаванд), маҳдудиятҳои амниятӣ ва ғайра.
- Санаи наشري гузориш (ҳо) ва мӯҳлати интишори маълумот барои қонунгузoron ё ҳукуматҳо (қай, дар кучо ва чӣ тавр).
- Варақаҳои матбуотӣ ва ғайра.
- Дар ҳолати зарурӣ характери экспертизаи мувофиқро муайян кунед.
- Дар сурати зарурат, қай, дар кучо ва чӣ тавр гузаронидани аудити экологӣ азназаргузаронӣ.
- Маҳалли асли, пешниҳоди утоқи корӣ, хизматрасонӣ ва ғайра.
- Ҳар гуна талаботи дигари мушаххас чихати таъмини ҳисоботи аудит ва аудити самаранок.
- Тағйирот ва иловаҳо - дар ҳолати зарурӣ

78) Тавре ки қаблан гуфта шуд, истифодаи чунин созишнома, инчунин матни мазмуни онро худи МОА муайян мекунад. Аммо, агар қормандони МОА-ҳои таҷрибаи дар соҳаи ҳамкориҳои байналмилалӣ таҷриба надошта бошанд, онҳо бояд аз ворид кардани баъзе ҷузъҳо / ҷанбаҳо ба созишномаҳои байналмилалӣ худдорӣ кунанд. Ба ибораи дигар, ин созишномаҳо бояд бо назардошти таҷрибаи МОА-ҳои гуногун дар соҳаи ҳамкориҳои байналмилалӣ ва дар соҳаи аудити экологӣ таҳия карда шаванд. Ҳамчун намуна МОА метавонанд барои тарҳрезии Созишномаи аудит ба Замимаи 4 версияи навшудаи GUID 9000 муроҷиат кунанд.¹⁸

79) Бояд қайд кард, ки ҳангоми гузориш додан дар бораи қонунвайронкуниҳо ё ҳодисаҳои риоя накардани созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ, МОА бояд ба натиҷаҳои махфӣ ҳам дар дохил ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ муносибат кунанд.

80) Аз сабаби фарқиятҳо дар равиши аудит ва сохтори ҳуқуқи МОА, на ҳама стандартҳои аудит метавонанд ба тамоми ҷанбаҳои қори тамоми МОА-ҳои ширкаткунанда татбиқ карда шаванд. Аз ин рӯ, МОА бояд аз

¹⁸ GUID 9000 - Замимаи 4 Созишномаи намунавии аудит

нақшҳо ва масъулиятҳое, ки дар ҳайати гурӯҳи аудиторӣ барои баррасии ҳамзамон, ҳамоҳангшуда ё муштарак иборатанд, огоҳ бошанд.

» E.1.3ҚАДАМИ СЕЮМ - ҲИСОБОТ

- 81) Қадами муҳим дар ин пайдарпай таҳия намудани ҳисобот дар асоси маълумоти дар рафти аудит бадастомада мебошад. Ин хеле муҳим аст, зеро гузориши аудит бояд хусусияти миллии ҳар як МОА-ро инъикос намояд ва инчунин дар бораи масъалаҳои баррасишаванда маълумоти мукамалро барои баланд бардоштани самаранокии аудит дар бар гирад.
- 82) Тибқи стандарти GUID 9000, ҳисоботи аудити муштарак метавонад шакли ҳисоботи аудити милли ё ҳуҷҷати муштарак омодашударо гирад.¹⁹ Якчанд дарсҳои аз санҷишҳои муштаракӣ қаблӣ дар минтақаи OLACEF²⁰ омӯхташуда, дар ин марҳила амалҳои зеринро иҷро кардан мумкин аст:
- Маҷлис оид ба муаррифии натиҷаҳои аудит;
  - Додани ҳисоботҳои тайёр.
  - Интегралӣ натиҷаҳои асосӣ ба гузориши муштарак;
  - Шарҳи хулосаҳо ва пешниҳодҳо оид ба ҳамгироии натиҷаҳои муштарак;
  - Муайян кардани сохтори гузориши муштарак;
  - Муайянсозӣ ва ворид кардани таҷрибаи пешқадам, ки аз натиҷаи аудит муайян шудаанд.

» E.1.4ҚАДАМИ ЧОРУМ – АРЗЁБИИ САНҶИШҲО ²⁰

- 83) Пас аз ба анҷом расидани аудит бояд баҳодиҳии систематикӣ самаранокии ҳуди аудит гузаронида шавад. Аз ҷумла, чунин баҳодиҳӣ бояд таҷрибаи ҳар як намуди аудит, бахусус афзалиятҳо ва нуқсонҳоро дар бар гирад. Ин кор бояд барои ҷамъбасти маълумоти муҳим дар бораи банақшагирӣ ва иҷрои корҳои аудиторӣ анҷом дода шавад..
- 84) Онро инчунин ҳамчун як роҳи ғоидаовари пешниҳоди маълумот ва маълумот дар бораи дарсҳои омӯхташуда дар бораи он, ки чӣ гуна МОА дар якҷоягӣ бо аудиториҳои созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ, аз ҷумла тарзи дастрас ва интиҳоб кардани кадом навъи аудит баргузор мегардад, баррасӣ кардан мумкин аст. Ғайр аз он, баҳодиҳии ин навъи

¹⁹ GUID 9000 пар 3.3

²⁰ GUID 9000 пар. 4.1 и 4.2

барои пайгирӣ муҳим хоҳад буд.

E.2 Нақши INTOSAI ва аудиторони экологӣ дар гузаронидани аудити муштарак

» E.2.1. INTOSAI ҳамчун Миёнарав

85) Бо назардошти тарҷумаи калимаи "миёнарав", дар ин замина шахс ё созмон, ки ба ҳайси агент ё ҳамоҳангсоз баромад мекунад, муайян карда мешавад. Моҳияти функцияи миёнаравӣ аз тавсияи 3 зербанди мавзӯи 1 гирифта шудааст. Эълумияи Қоҳира, ки дар он гуфта шудааст, INTOSAI бояд ба МОА, то ҷое ки имконпазир аст, дар тафтиши созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ мусоидат кунад. Ин маънои онро дорад, ки INTOSAI дорои тамоми кӯшишҳои имконпазир барои осон кардани аудити муштарак мебошад.

- Нақши миёнаравро бо мақсади баррасии минбаъдаи баррасии мувозӣ, ҳамоҳангшуда ё муштаракӣ созишномаҳои байналмилалӣ метавон баррасӣ кард. Ин метавонад тавассути пешниҳоди маълумоте сурат гирад, ки ба МОА интихоби субъектҳои аудит ва инчунин ёфтани шарикони аудиториро осонтар кунад. Вазифаҳои ҷорӣ миёнарав метавонанд ба гирифтани иттилоот дар бораи созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ кӯмак кунанд;
- Ҳавасмандии МОА барои иштирок дар аудити муштарак;
- Созишнома, ки барои аудит тавсия шудааст; ва
- Шиддати зарурии ҳамкорӣ.

86) Дар сафҳаи хонагии WGEA (<http://www.environmental-auditing.org>) нишон дода шудааст, ки Гурӯҳи корӣ оид ба аудити экологӣ (WGEA) метавонад дар фасилитатор нақши муҳим дошта бошад. Дар ҳақиқат, вай дар баъзе ҳолатҳо аллакай инро мекунад. Масалан, WGEA метавонад мисолҳои созишномаҳои байналмилалӣ муҳити зистро гирдоварӣ ва интишор намояд, ки мавриди баррасии муштарак қарор мегиранд. Яке аз қадамҳои ин самт пешниҳоди иттилоот дар бораи созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ тавассути сафҳаи асосии Гурӯҳи кории WGEA мебошад.

87) Сафҳа бо фарогирии масъалаҳои дигар метавон васеъ кард ва дар сурати

зарурат сохтори онро бо илова кардани мавзӯҳо ё хусусиятҳои нав тағир додан мумкин аст. Саҳифаҳои аслии МОА-ҳо инчунин метавонанд дар пешниҳоди иттилоот дар бораи санчишҳои мушаххаси созишномаҳои байналмилалии экологӣ нақши муҳим дошта бошанд. Рӯйхати гузоришҳои созишномаҳои байналмилалии экологиро дар асоси дархостҳои охирини МОА таҳия кардан мумкин аст. Истинодҳо метавонанд ба саҳифаи хонагӣ ва рӯйхати дар боло овардашуда илова карда шаванд.

» E.2.2. Нақши аудиторҳои экологӣ

- 88) Кори аудиторони экологӣ манбаи бебаҳо барои маълумоти мустақил, боэътимод мебошад, ки самаранокӣ ва самарабахшии сиёсати экологиро дар сатҳи миллӣ баҳо медиҳад. Ин маълумот метавонад на танҳо дар ҳисоботҳои арзёбии ҷаҳонии экологӣ (GEO) дар сатҳи глобалӣ, минтақавӣ, минтақавӣ ва миллӣ паҳн карда шавад, балки метавонад ба мандати умумии UNEP барои ҳифзи вазъи экологии ҷаҳонӣ сахм гузорад. Мо WGEA-ро даъват менамоем, ки кори худро дар самти васеътар ва ҳамаҷонибаи аудити экологӣ бо дарназардошти маҳдудиятҳои ба барномаҳои гуногунҳаҷм дар сатҳи миллӣ алоқаманд идома диҳанд.²¹

E.3 МУБОДИЛАИ ИТТИЛООТ

- 89) Яке аз ҳадафҳои Гурӯҳи кории аудити экологии INTOSAI мусоидат намудан ба мубодилаи иттилоот ва таҷриба байни SAI мебошад. Аҳамияти ин борҳо дар Конгресси 15-уми INTOSAI дар Қоҳира (Миср) дар соли 1995 таъкид шуда буд ва дар он ҷо тавсия дода шуд, ки INTOSAI WGEA чамъоварии маълумотро дар бораи аудити экологӣ идома диҳад ва ин маълумотро ба аъзои манфиатдори INTOSAI пешниҳод намояд (ниг. Эълумияи Қоҳира, сах. 5).
- 90) Ғайр аз он, тавсия дода шуд, ки INTOSAI WGEA роҳҳои гуногуни таҳияи воситаҳои дастгирии табодули иттилоот ва таҷриба оид ба аудити экологии байни БДА -ро баррасӣ кунанд. (Ба Эълумияи Қоҳира, сах. 8).
- 91) Роҳҳои зиёди табодули ин иттилоот мавҷуданд, аз тамоси мустақим

²¹ Маҷаллаи байналмилалии аудити давлатӣ - "Аудити экологӣ ва рушди устувор: МОА"

байни МОА- ҳам тавассути васоити муқаррарии иртибот ва ҳам тавассути Интернет / онлайн - то истифодаи ахборот ба монанди Гринлайнҳо, ки аз ҷониби Идораи ҳисоботдиҳии Ҳукумати ИМА / МОА ИМА аз номи Гурӯҳи корӣ ҳамоҳанг карда шудааст. оид ба аудити экологии INTOSAI. Ин усулҳои гуногуни ҷамъоварӣ ва / ё паҳнкунии иттилоот бояд барои шахсони МОА, ки меҳонанд аз таҷрибаи беҳтарини ҳамсолони худ истифода баранд, воситаи арзишманд мебошанд.

- 92) (Ин банд ҳазф шуд)
- 93) (Ин банд ҳазф шуд)
- 94) Ин стандартҳои аудит, инчунин якҷоя бо дигар стандартҳои умумии INTOSAI, метавонанд дар аудити экологӣ татбиқ карда шаванд. Ҳамон тавре ки пештар зикр шуд, дар аудитҳои созишномаҳои байналмилалӣ стандартҳои байналмилалӣ аудит, усулҳои аудити мувофиқат ва иҷро бояд истифода шаванд.
- 95) Аммо, шояд лозим ояд, ки мутахассисон барои баъзе паҳлӯҳои аудити соҳа истифода шаванд. МОА мехоҳанд таҷрибаи гуногуни байналмилалиро дар муҳити стандартӣ ба мисли ISO 14000 - Идоракунии экологӣ ё EMAS (Нақшаи аудити экологии идоракунии Иттиҳоди Аврупо) истифода баранд.
- 96) Дар робита бо методологияи воқеии мавриди истифода, мо Дастурамали аудити перспективӣ иҷроӣ муҳити зистро, ки аз ҷониби МОА Зеландияи Нав (Ҳамоҳангсоз), Африқои Ҷанубӣ, Эстония, ИМА, Бритониё ва Суди Аврупо оид ба аудиторҳо таҳия шудааст ва инчунин БА ҳуҷҷате мисли " Аудити Иҷроӣ созишномаҳои бисёрҷонибаи экологӣ (MEAs) - Дастур барои аудиторҳо".

- 97) Ҳадафи ин бахш тавзеҳ додани баъзе нақшҳо ва масъулиятҳои МОА, хусусан дар он ҳолате, ки мандатҳо ва қаламравҳои мухталиф ба тағир додани тарзи қонунгузoron ё ҳукуматҳо дар мавриди баррасии стандартҳо ва усулҳои гузоришдихӣ таъсир мерасонанд.
- 98) Масалан, аудитори генералии Канада танҳо барои аудити ҳукумати федералӣ масъул аст ва ин маънои онро дорад, ки ин МОА наметавонад ташкилотҳои музофотӣ ё муниципалӣ ё бахши хусусиро аудит кунад. Барои муқоиса, агар ҳукумати шаҳрӣ ё маҳаллии Норвегия аз мақомоти қонунгузории миллий грант гирад, Дафтари генералии аудитории Норвегия ба ҳама гуна маълумот дар бораи грантҳои додашуда дастрасӣ дорад ва илова бар ин, ваколати баррасии ин маблағҳоро дорад. Ин ҳуқуқи тафтишот инчунин бахши хусусиро дарбар мегирад.
- 99) Ғайр аз он, сохтор ва ташкили МОА метавонанд ба ҳамкории он бо дигар МОА таъсир расонанд. Масалан, баъзе стандартҳои аудит метавонанд ба баъзе корхое, ки МОА дар доираи системаи судӣ анҷом додаанд, татбиқ карда нашавад. Хусусияти коллегиялии мақомоти судӣ тартиботи аудиторино аз равишҳои МОА, ки ба парлумон ҳисобот медиҳад ва аз ҷониби аудитор ё нозирони кулл роҳбарӣ карда мешавад, хеле фарқ мекунад.
- 100) Ғайр аз он, стандартҳои умумии аудити INTOSAI ва истифодаи онҳо дар самти МОА дар ҳаҷм, хусусият ва навъи аудити гузаронидашуда метавонанд фарқ кунанд. Масалан, МОА-ҳо усули аудити иҷроӣ аудитро ҳангоми аудити созишномаҳои байналмилалӣ экологӣ одатан дар бораи иқтисодиёт, самаранокӣ ва самарабахши аудити аудитор гузориш медиҳанд. МОА, ки аз системаи судӣ истифода мебарад, одатан барои истифодаи усули аудити иҷро ваколатдор нест ва баъзе судҳои санҷишӣ аудити экологиро тамоман надоранд.
- 101) Ҳамин тариқ, хусусияти аудит ва ташкили МОА метавонанд ба таъсири аудити шартномаҳои байналмилалӣ экологӣ дар ҳолатҳои муайян таъсир расонанд. Аз ин рӯ, барои МОА-ҳое, ки мақомоти суд танзим мекунанд, тавсия дода намешавад, ки дар фаъолиятҳои муштараки аудиторӣ иштирок кунанд. Масалан, дар якҷоягӣ бо ҳулосаҳои аудити ҳисоботи МОА, танҳо ба вазорат (одатан хазинадорӣ), ҳукумат ё мақомоти қонунгузор.
- 102) Барои роҳ надодан ба ҳама гуна масъалаҳои ҳуқуқии аз ваколатҳои гуногун, вазифаҳо ва масъулиятҳо бармеояд, МОА, ки дар доираи қаламрави мухталиф

фаъолият мекунад, бояд аудити ҳамзамон ё мувозӣ ё ҳамачониба²² ё
ҳамоҳангшударо барои санҷидани мувофиқат бо созишномаҳои байналмилалӣ
экологӣ дар якҷоягӣ бо дигар МОА истифода баранд.